

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Факультет психології, здоров'я людини та спорту
Кафедра загальної та практичної психології

ОЛЬГА ЮРІЇВНА МАРТИНЮК

**СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНА ЗАТРЕБУВАНІСТЬ
ЯК РЕСУРС ПОДОЛАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ КРИЗИ
ЗАЙНЯТОСТІ У БЕЗРОБІТНИХ**

Освітня програма *«Психологія»*
Спеціальність *053 Психологія*
Галузь знань *05 Соціальні та поведінкові науки*

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня бакалавра

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Олег РУДЮК

Рівне, 2026

Зміст

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ЗАТРЕБУВАНOSTІ ОСОБИСТОСТІ.... Error! Bookmark not defined.	
1.1. Концептуальні підходи до вивчення особистісної кризи зайнятості у вітчизняній і зарубіжній психології	Error! Bookmark not defined.
1.2. Соціально-професійна затребуваність як ресурс подолання особистісної кризи зайнятості	Error! Bookmark not defined.
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ЗАТРЕБУВАНOSTІ У БЕЗРОБІТНИХ.. Error! Bookmark not defined.	
2.1. Організація і методи дослідження	Error! Bookmark not defined.
2.2. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів	Error! Bookmark not defined.
ВИСНОВКИ.....	8
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ...	Error! Bookmark not defined.
ДОДАТКИ	Error! Bookmark not defined.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена глибокими соціально-економічними трансформаціями сучасного суспільства, які супроводжуються нестабільністю ринку праці, зростанням рівня безробіття, посиленням конкуренції у професійній сфері та ускладненням процесів професійної самореалізації особистості. В умовах тривалих кризових явищ, соціальної невизначеності, економічних труднощів та воєнних подій в Україні проблема зайнятості населення набуває не лише економічного, але й вираженого психологічного характеру. Втрата роботи або тривале перебування у статусі безробітного часто супроводжується зниженням самооцінки, переживанням особистісної кризи, відчуттям соціальної ізоляції, безпорадності, втрати життєвих перспектив та професійної ідентичності.

Особистісна криза зайнятості є складним психологічним феноменом, який охоплює емоційні, когнітивні та поведінкові зміни, пов'язані з неможливістю реалізації професійного потенціалу особистості. Для багатьох людей професійна діяльність виступає не лише джерелом матеріального забезпечення, а й важливим засобом самоствердження, соціального визнання, підтримання внутрішньої стабільності та відчуття власної значущості. Саме тому безробіття нерідко спричиняє кризові переживання, пов'язані із втратою соціального статусу, порушенням звичного способу життя та зниженням рівня психологічного благополуччя.

Особливого значення в контексті подолання особистісної кризи зайнятості набуває проблема соціально-професійної затребуваності особистості. Соціально-професійна затребуваність розглядається як інтегральна характеристика, що відображає рівень відчуття людиною власної потреби, професійної значущості, корисності для суспільства та готовності до продуктивної діяльності. Високий рівень соціально-професійної затребуваності сприяє підтриманню внутрішньої мотивації,

збереженню життєвих орієнтирів, розвитку адаптивних ресурсів та психологічної стійкості особистості навіть у складних життєвих обставинах.

Проблематика особистісної кризи зайнятості та психологічних ресурсів її подолання досліджувалася у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Значний внесок у вивчення кризових станів особистості зробили К. Вассерман, Ф. Василюк, Е. Еріксон, Л. Виготський, С. Максименко, Т. Титаренко та інші дослідники. Питання психології безробіття, професійної адаптації та професійної ідентичності розглядалися у працях Н. Чепелевої, В. Панка, Л. Карамушки, Є. Клімова, Д. Сьюпера та інших науковців. Дослідження соціально-професійної затребуваності особистості представлені у працях Є. Харитонової та О. Ярошенко, які розглядали її як важливий показник психологічного благополуччя та професійної самореалізації людини.

Попри значну кількість наукових праць, проблема соціально-професійної затребуваності безробітних як ресурсу подолання особистісної кризи зайнятості залишається недостатньо вивченою. Особливо актуальним є дослідження взаємозв'язку між рівнем соціально-професійної затребуваності, життєстійкістю та глибиною переживання психологічної кризи особистості в умовах безробіття. Необхідність комплексного аналізу зазначених феноменів визначає актуальність обраної теми дипломної роботи.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні соціально-професійної затребуваності як ресурсу подолання особистісної кризи зайнятості у безробітних.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні підходи до вивчення особистісної кризи зайнятості у вітчизняній та зарубіжній психології.
2. Визначити сутність та психологічний зміст соціально-професійної затребуваності особистості.
3. Дослідити особливості прояву соціально-професійної затребуваності у безробітних осіб.

4. Встановити взаємозв'язок між рівнем соціально-професійної затребуваності, життєстійкістю та проявами психологічної кризи особистості.

5. Узагальнити результати емпіричного дослідження та визначити психологічні ресурси подолання особистісної кризи зайнятості.

Об'єктом дослідження є особистісна криза зайнятості у безробітних.

Предмет дослідження – соціально-професійна затребуваність як ресурс подолання особистісної кризи зайнятості у безробітних.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та реалізації завдань дослідження було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів.

Теоретичні методи включали аналіз, синтез, систематизацію та узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження.

Емпіричне дослідження проводилося методом онлайн-опитування за допомогою Google Forms. У дослідженні взяли участь 40 осіб, які перебували у статусі безробітних. Для діагностики досліджуваних психологічних характеристик було використано такі методики: методика «Соціально-професійна затребуваність особистості» (Є. Харитонova, О. Ярошенко), методика діагностики психологічної кризи особистості К. Вассермана та тест життєстійкості Сальваторе Мадді.

Для обробки отриманих результатів застосовувалися методи кількісного та якісного аналізу даних, а також методи математичної статистики. Для статистичної обробки результатів було застосовано методи описової статистики (визначення відсоткового розподілу показників) та кореляційний аналіз за коефіцієнтом кореляції Пірсона, який використовувався для встановлення взаємозв'язків між рівнем соціально-професійної затребуваності, життєстійкістю та вираженістю психологічної кризи особистості. Застосування кореляційного аналізу дозволило визначити напрямки і силу зв'язків між досліджуваними психологічними характеристиками та перевірити висунуту гіпотезу щодо ролі соціально-

професійної затребуваності як ресурсу подолання особистісної кризи зайнятості у безробітних.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні наукових уявлень про психологічні особливості переживання особистісної кризи зайнятості та роль соціально-професійної затребуваності у процесі її подолання. Результати роботи сприяють розширенню сучасних підходів до вивчення психологічних ресурсів особистості в умовах безробіття та професійної дезадаптації.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів у діяльності психологів, консультантів центрів зайнятості, фахівців соціально-психологічної підтримки та кар'єрного консультування. Матеріали дослідження можуть бути використані для розробки психокорекційних програм, тренінгів особистісного розвитку, програм психологічної підтримки безробітних осіб та профілактики кризових станів.

Структура роботи. Структура дипломної роботи зумовлена логікою дослідження та складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі розглянуто теоретико-методологічні засади вивчення особистісної кризи зайнятості та соціально-професійної затребуваності особистості. Другий розділ присвячено організації емпіричного дослідження, аналізу та інтерпретації отриманих результатів. У висновках узагальнено основні результати проведеного дослідження та окреслено перспективи подальших наукових пошуків у даному напрямі.

ВИСНОВКИ

У сучасних соціально-економічних умовах проблема безробіття набуває не лише економічного, а й вираженого психологічного характеру. Втрата роботи або тривале перебування у стані професійної невизначеності негативно впливає на емоційний стан людини, її самооцінку, систему життєвих цінностей та професійну ідентичність. Саме тому дослідження психологічних ресурсів подолання особистісної кризи зайнятості є одним із важливих напрямів сучасної психологічної науки. У межах даної дипломної роботи було здійснено комплексне теоретичне та емпіричне дослідження соціально-професійної затребуваності як ресурсу подолання особистісної кризи зайнятості у безробітних осіб.

У процесі теоретичного аналізу наукової літератури було встановлено, що особистісна криза зайнятості є складним багатфакторним психологічним феноменом, який виникає внаслідок втрати професійної ролі, порушення професійної ідентичності та соціальної дезадаптації особистості. Аналіз вітчизняних і зарубіжних психологічних підходів дозволив визначити, що безробіття супроводжується не лише матеріальними труднощами, а й значними емоційними переживаннями, такими як тривожність, невпевненість у майбутньому, зниження самооцінки, емоційне виснаження та відчуття соціальної непотрібності.

У ході дослідження було з'ясовано, що важливу роль у подоланні кризових станів відіграють внутрішні психологічні ресурси особистості, серед яких особливе місце посідає соціально-професійна затребуваність. Соціально-професійна затребуваність розглядається як інтегральна характеристика особистості, що відображає рівень усвідомлення людиною власної професійної значущості, компетентності та соціальної корисності. Встановлено, що відчуття професійної потреби сприяє підтриманню позитивного самосприйняття, життєвої активності та психологічної стабільності навіть у складних життєвих умовах.

Теоретичний аналіз наукових джерел дозволив визначити основні структурні компоненти соціально-професійної затребуваності: когнітивний, емоційний, мотиваційний, поведінковий та соціальний. Було встановлено, що високий рівень соціально-професійної затребуваності позитивно впливає на самооцінку особистості, підтримує мотивацію до професійного розвитку та сприяє ефективнішій психологічній адаптації до умов безробіття.

У межах емпіричного дослідження було проведено психодіагностичне обстеження 40 безробітних осіб за допомогою комплексу валідних психодіагностичних методик. Для дослідження використовувалися методика «Соціально-професійна затребуваність особистості» Є. Харитонової та О. Ярошенко, методика діагностики психологічної кризи особистості К. Вассермана та тест життєстійкості Сальваторе Мадді. Опитування проводилося дистанційно за допомогою Google Forms, що забезпечило анонімність та комфортні умови участі респондентів.

Результати емпіричного дослідження показали, що у більшості респондентів переважає середній рівень соціально-професійної затребуваності. Це свідчить про те, що навіть в умовах безробіття значна частина учасників дослідження частково зберігає усвідомлення власної професійної компетентності та соціальної значущості. Водночас у частини респондентів було виявлено низький рівень соціально-професійної затребуваності, що супроводжувалося невпевненістю у власних професійних можливостях, зниженням життєвої активності та відчуттям соціальної непотрібності.

Аналіз результатів методики діагностики психологічної кризи особистості дозволив встановити, що більшість безробітних осіб переживають кризові стани середнього рівня вираженості. Для респондентів були характерними підвищена емоційна напруга, тривожність, переживання невизначеності майбутнього та часткове порушення психологічної рівноваги. Частина учасників дослідження продемонструвала високий рівень кризових

переживань, що проявлялося у відчутті безнадійності, емоційному виснаженні та труднощах професійного самовизначення.

Дослідження життестійкості показало, що переважна більшість респондентів має середній рівень психологічної стійкості. Це свідчить про наявність у безробітних осіб певних внутрішніх ресурсів для подолання життєвих труднощів, однак у частини учасників було виявлено недостатній рівень адаптаційного потенціалу та підвищену психологічну вразливість.

Особливе значення для дослідження мав проведений кореляційний аналіз між результатами діагностики життестійкості та психологічної кризи особистості. У результаті статистичного аналізу було встановлено наявність помірного негативного кореляційного зв'язку між рівнем життестійкості та рівнем вираженості психологічної кризи ($r = -0,68$). Отримані результати свідчать про те, що зі зростанням рівня життестійкості у респондентів знижується інтенсивність кризових переживань, емоційної напруги та психологічної дезадаптації.

Також було встановлено, що респонденти з високим рівнем соціально-професійної затребуваності демонструють вищі показники життестійкості та нижчий рівень кризових переживань. Такі особи характеризуються активнішою життєвою позицією, позитивнішим ставленням до власного професійного потенціалу та більшою готовністю до пошуку нових можливостей професійної реалізації. Водночас низький рівень соціально-професійної затребуваності супроводжується підвищеним рівнем тривожності, емоційною нестабільністю та схильністю до негативного оцінювання власних перспектив.

Результати проведеного дослідження підтвердили висунуте припущення про те, що соціально-професійна затребуваність виступає важливим психологічним ресурсом подолання особистісної кризи зайнятості у безробітних осіб. Відчуття професійної значущості та соціальної корисності сприяє підтриманню психологічного благополуччя, формуванню

конструктивних стратегій подолання труднощів та збереженню внутрішньої мотивації особистості.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів у діяльності психологів, консультантів центрів зайнятості, фахівців із психологічної підтримки населення та кар'єрного консультування. Результати роботи можуть бути використані для розробки психокорекційних програм, тренінгів розвитку життєстійкості, програм психологічної підтримки безробітних осіб та профілактики кризових станів у ситуації професійної нестабільності.

Перспективи подальших досліджень полягають у більш детальному вивченні психологічних механізмів формування соціально-професійної затребуваності, дослідженні гендерних та вікових особливостей переживання особистісної кризи зайнятості, а також у розробці ефективних програм психологічного супроводу безробітних осіб в умовах сучасних соціальних викликів.

Отже, проведене дослідження дозволило підтвердити важливу роль соціально-професійної затребуваності та життєстійкості у процесі подолання особистісної кризи зайнятості. Збереження відчуття професійної значущості та розвиток внутрішніх психологічних ресурсів виступають важливими умовами підтримання психологічного благополуччя особистості в умовах соціальної нестабільності та професійної невизначеності.